

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І
ПСИХОЛОГІЇ**

Кафедра логопедії та спеціальних методик

**Дипломна робота
магістра**

**з теми: «ПРОФІЛАКТИКА ПОРУШЕНЬ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ЛОГОПЕДИЧНОЇ
ГІМНАСТИКИ»**

Виконала: студентка 2 курсу
групи KorLb-M18z
спеціальності 016 Спеціальна освіта.
Логопедія. Спеціальна психологія
Дан Олександра Юріївна

Науковий керівник:
Мілевська О.П., канд. пед. наук,
доцент, доцент кафедри логопедії та
спеціальних методик

Рецензент:
Дмітрієва О.І., канд. пед. наук,
доцент, доцент кафедри корекційної
педагогіки та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ	
ПРОФІЛАКТИКИ ПОРУШЕНЬ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У	
ДОШКІЛЬНИКІВ	
8	
1.1. Механізми писемного мовлення та їх становлення в онтогенезі.....	8
1.2. Особливості готовності дошкільників з порушеннями мовлення до засвоєння письма та читання.....	15
1.3. Сучасні підходи до профілактики порушень писемного мовлення.....	32
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ	
ПОРУШЕНЬ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У СТАРШИХ	
ДОШКІЛЬНИКІВ	
33	
2.1. Обґрунтування методики констатувального дослідження	33
2.2. Аналіз отриманих результатів.....	45
2.3. Організація і застосування логопедичної гімнастики як технології профілактики порушень писемного мовлення.....	63
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми. Писемне мовлення є основним навчальним умінням школярів та входить до комплексу соціально-значимих навичок людини. Читання та письмо як структурні елементи писемного мовлення слугують важливим засобом накопичення та відтворення знань, сприяють розвитку пізнавальної та особистісної, в тому числі духовної сфер дитини.

Особливості становлення писемного мовлення у дітей досліджували О. Корнєв, Т. Єгоров, Р. Лалаєва, Н. Садовнікова та ін. науковці зазначають, що навички письма та читання формуються за умови достатнього рівня сформованості певних передумов, а саме: мовленнєвих (звукотимовний компонент, фонематичні процеси, лексико-граматичний компонент, зв'язне мовлення) та немовленнєвих (зорові та слухові функції, дрібна моторика пальців рук, вільна орієнтація в просторі та оперування просторовими поняттями тощо). У спеціальній психолого-педагогічній літературі ці передумови позначають терміном „функціональний базис читання і письма” (О. Корнєв, Е. Данілавічюте, В. Тарасун, М. Поваляєва, Л. Вавіна, Т. Вісковатова, О. Мазанова, І. Прищєпова та ін.).

За умов нормотипового онтогенезу дитина до початку шкільного навчання опановує основними психофізіологічними функціями, що забезпечують засвоєння грамоти і, таким чином, володіє функціональним базисом читання і письма”. Проте, проблема недостатньої готовності до навчання грамоти загострилась із приходом до школи шестиліток, які психологічно знаходяться у площині дошкільного віку і відзначаються незавершеністю формування операційно-функціональної готовності до навчання в цілому.

Особливості уваги потребують діти, у яких на момент вступу до школи виявляються порушення мовленнєвого розвитку (Т. Семенович, А. Чернігівська, А. Колупаєва, Т. Сак, Р. Лалаєва, Н. Чередніченко та ін.). Вони опановують писемне мовлення з труднощами. З одного боку, ці труднощі

об'єктивні з огляду на складність структури та механізмів навичок читання та письма. З іншого – наявністю у дітей порушень усного мовлення як основної бази писемного, та несформованістю ряду психофізіологічних функцій (зоровий гнозис, мнестичні функції, оптико-просторові функції, фонемні аналітико-синтетичні операції, графо-моторні навички тощо). Саме ці діти схильні до виникнення специфічних порушень писемного мовлення – дислексій, дисграфій (праці Т. Візель, Л. Цветкової, Е. Данілавічюте, Н. Чередніченко, М. Шеремет, О. Корнева, І. Садовнікової та ін.).

Своєчасна підготовка дітей до шкільного навчання, в тому числі мовленнєва, великою мірою сприяє зменшенню у них труднощів під час опанування навичками читання і письма. Особливої уваги у цьому зв'язку потребують дошкільники з порушеннями мовленнєвого розвитку, для яких важливим є особливий вид підготовки до навчання – профілактика порушень писемного мовлення.

Проблему профілактики порушень писемного вітчизняні та зарубіжні науковці розглядають у кількох аспектах: у контексті дослідження порушень писемного мовлення (праці О. Корнева, Л. Спірової, А. Ястребової, І. Садовнікової, Р. Лалаєвої, Н. Чередніченко, М. Поваляєвої, Т. Єгорова,); у контексті підготовки дітей навчання грамоти (праці Д. Ельконіна, А. Богуш, А. Винокур, Г. Каше, М. Кольцової); у контексті діагностики порушень писемного мовлення та ранньої діагностики схильності до порушень читання і письма у дітей (праці О. Корнев, Т. Фотекової, Т. Ахутіної, О. Лурія, Л. Цветкової, Е. Данілавічюте, Т. Пічугіної, В. Ремажевської та ін.).

Попри значимість раннього виявлення схильності до виникнення порушень читання і письма, у практиці логопедичної роботи відповідна методика й досі не набула широкого застосування.

Разом з цим, науковці, методисти, практики у галузі логопедії погоджуються у необхідності проведення профілактичної роботи з дошкільниками-логопатами щодо порушень писемного мовлення у них під час шкільного навчання. Особливого значення в цьому зв'язку надають

активізації у дітей з порушеннями мовлення компенсаторних психомовленнєвих та психомоторних можливостей.

Для здійснення такої роботи все частіше використовують технології логопедичної гімнастики – системи тренувальних вправ для вдосконалення та нормалізації мовленнєвих функцій, які поєднують у собі як корекційно-розвивальні можливості, так і профілактичні (В. Акіменко, Т. Будьонная, Ю. Рібцун, О. Мілевська та ін.). Застосування у логопедичній роботі різних видів логогімнастики ґрунтується на міждисциплінарних дослідженнях (у галузях нейропсихології, психофізіології, лінгвістики, психолінгвістики, ін.), які доповнюють наукові теорії мовленнєвої діяльності, в тому числі – писемного мовлення.

Використання логопедичної гімнастики з метою запобігання порушень писемного мовлення доцільне з огляду на те, що за наявності у дошкільників фонетико-фонематичних порушень існує вірогідність труднощів опанування ними грамоти, навіть за умови нормалізації вимовних та фонематичних процесів ще до початку навчання (В. Тищенко, О. Ревуцька та ін.). Частими є випадки недостатньо сформованих артикуляційних та акустичних образів звуків (фонем) як залишкових явищ фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення, що призведе до замінів, змішувань букв на письмі.

Отже, профілактика порушень писемного мовлення у дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку потребує застосування логогімнастики – кількох різновидів спеціальних вправ, спрямованих на нормалізацію мовленнєвих функцій, як основи для опанування писемним мовленням, так і немовленнєвих, задіяних у техніко-контролюючих аспектах реалізації письма і читання.

Мета дослідження – розроблення методичного забезпечення з використанням засобів логопедичної гімнастики для профілактики порушень писемного мовлення у дошкільників.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з проблеми профілактики порушень писемного мовлення у дітей.

2. Обґрунтувати необхідність застосування логопедичної гімнастики з метою профілактики порушень писемного мовлення у дошкільників з ПМР.

3. Дослідити стан проблеми профілактики порушень писемного мовлення у дошкільників з ПМР.

4. Розробити методичне забезпечення для профілактики порушень писемного мовлення із використанням засобів логопедичної гімнастики.

Об'єкт дослідження – профілактика порушень писемного мовлення у дошкільників.

Предмет дослідження – методичне забезпечення з використанням засобів логопедичної гімнастики для профілактики порушень писемного мовлення у старших дошкільників з ПМР.

Теоретико-методологічною основою дослідження є теорії про структурно-функціональну основу процесів читання і письма (праці О. Корнева, Р. Лалаєвої, І. Садовнікової, Т. Єгорова, Л. Зіндер, Д. Ельконіна, Л. Щерби, О. Лурія, Л. Цветкової ін.); положення про психолого-педагогічні умови опанування писемним мовленням (В. Галкіна, М. Кольцова, О. Корнев, І. Садовнікова, Т. Пічугіна та ін.); сучасні методики діагностики схильності до порушень письма і читання (праці Т. Ахутіної, О. Іншакової, О. Корнева, Є. Мазанової, Л. Маруніч, Т. Пічугіної, В. Ремажевської, Т. Фотекової ін.).

Методи дослідження: вивчення й аналіз психологічної, педагогічної і методичної (в тому числі логопедичної) літератури; анкетування, педагогічний експеримент; аналіз продуктів діяльності, кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Елементи наукової новизни: узагальнено теоретичні відомості з проблем готовності дошкільників до опанування письма і читання; розроблено комплекси вправ логопедичної гімнастики (фонетичної, фонематичної, графічної, ритмічної, оптико-просторової, лексичної,

граматичної та нейрогімнастики) для здійснення профілактичної роботи щодо порушень письма і читання у дітей.

Практична значущість: запропоновані методичні матеріали та результати дослідження можуть бути використані у роботі логопедів та вихователів дошкільних закладів, логопедів ІРЦ, вчителів початкових класів та логопедів спеціальних ЗОШ для дітей з порушеннями мовлення, психологами спеціальних та загальноосвітніх закладів.

Експериментальна база дослідження: ЗДО № 1, № 2; ЗШО № 1, № 2 (м. Тячів, Закарпатська обл.)

Дослідженням було охоплено 107 осіб; з них 30 дітей старшого дошкільного віку (15 дітей з типовим мовленнєвим розвитком, 15 дітей із порушеннями мовлення); 47 психолого-педагогічних працівників (14 логопедів, 13 психологів, 13 вчителів початкових класів, 7 вихователів дошкільних закладів); 30 батьків дітей дошкільного віку.

Апробація роботи: Результати дослідження відображені у 1 публікації.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (72 найменувань). У роботі вміщено таблиць, рисунків. Загальний обсяг дипломної роботи – 85 сторінок, з них сторінок – основного тексту.

Сформованість граматичної будови мовлення визначає здатність дитини користуватись основною одиницею висловлювань - реченням, правильно при цьому поєднуючи самостійні мовні засоби та встановлюючи зв'язки між ними за допомогою службових засобів. Розвиток у дітей граматичної будови мовлення передбачає формування навичок розрізнення граматичних властивостей слів, навичок словотворення та словопоєднання в реченні.

Формування граматичного компоненту мовлення згідно методики розвитку мовлення у дітей дошкільного віку скеровується у двох напрямках: - розвиток морфологічних узагальнень; - розвиток синтаксичних уявлень.

Морфологічні елементи засвоюються дошкільниками, які страждають ЗНМ з певними труднощами, як показали результати констатуючого експерименту. Тому особливого підходу потребує навчально-корекційна робота педагогічного персоналу в напрямку організації та проведення роботи по опрацюванню засобів словотворення (афіксів, флексій) з метою вироблення у дітей динамічного стереотипу словозміни.

Паралельно з розвитком навичок граматичної словозміни слід розвивати навички граматичного оформлення висловлювань, які полягають у вмінні користуватись різноманітними синтаксичними конструкціями.

ВИСНОВКИ

Проведене нами теоретико-практичне дослідження дозволило сформулювати наступні висновки і узагальнення.

1. Аналіз науково-методичної літератури показав, що проблеми порушень читання та письма в цілому ґрунтуються на розумінні складної психофізіологічної структури процесу читання та письма в нормі і особливостей засвоєння дітьми цих навичок. Згідно даних наукових досліджень, дитина здатна тоді опанувати процеси письма і читання, коли у неї на достатньому рівні будуть сформовані відповідні передумови: звукова та лексико-граматична системи мовлення, сформовані оптико-просторові та слухо-мовленнєві функції, дрібна моторика пальців рук, вільна орієнтація в

просторі та оперування основними просторовими поняттями, а також достатній рівень інтелектуального розвитку та психічних процесів.

Існуючі на сьогодні методики ранньої діагностики у дітей сформованості передумов до опанування письма та читання (О. Корнєв, Т. Ахутіна, Т. Фотєкова ін.) дозволяють вчителям початкових класів, психологам та логопедам вчасно виявити дітей „групи ризику”, що, в свою чергу, сприятиме реалізації індивідуального і диференційованого підходу у навчанні дітей грамоти. Разом з цим, недостатня обізнаність психолого-педагогічних працівників з даною проблемою може негативно позначитись на розв’язанні проблеми ранньої діагностики схильності до порушень письма і читання у школярів.

2. Проведене нами експериментальне дослідження дозволило виявити особливості ставлення психолого-педагогічних працівників до доцільності раннього виявлення дітей „групи ризику”. Результати анкетування психолого-педагогічних працівників показали, що більшість з них (75%) погодились взяти участь у проведенні діагностики, але визнали, що недостатньо розуміють термінологію та зміст діагностичних завдань; інші (25%) відмовились проводити діагностику. Особливі труднощі педагоги відчували у проведенні оцінювання в штрафних балах. Отримані результати вказують на недостатню обізнаність педагогів у проблемі ранньої діагностики виявлення у дітей схильності до порушень писемного мовлення та свідчать про необхідність проведення додаткової просвітницької роботи у даному напрямі.

Експериментальне вивчення функціонального базису у старших дошкільників і обробка отриманих даних дозволили констатувати наступне:

- мовленнєві функції сформовані у більшості досліджуваних; у старших дошкільників відсутні грубі порушення вимовних умінь і фонематичних процесів; окремі вимовні недоліки було виявлено у 37 % дітей (відсутність або заміна звуку [p], заміна шиплячих свистячими);

- немовленнєві функції виявились недостатньо сформованими:

Ми виявили нерівномірність стану сформованості суцесивних функцій у дошкільників в межах групи (низький рівень у 40% досліджуваних, середній рівень у 40% дітей); таким чином, у 80% дітей можливі труднощі відтворення кількості і послідовності букв, складів на письмі та під час читання.

Графо-моторні функції виявились на середньому рівні у 27% дітей, і у 33% дітей на рівні вище середнього, тобто у 60% дітей виникатимуть труднощі відтворення технічної сторони процесу письма.

Дещо кращий показник ми діагностували у станах сформованості нейропсихологічних функцій (достатній рівень у 77% дітей) та просторово-часових уявлень (достатній рівень 82% досліджуваних).

Отримані нами результати вказують на необхідність проведення додаткової просвітницької роботи з психолого-педагогічними працівниками та діагностики-розвивальної роботи з старшими дошкільниками щодо нормалізації у них функціонального базису письма та читання.

3. З метою оптимізації проведення діагностики функціонального базису письма і читання у старших дошкільників нами було здійснено добір додаткових діагностичних методик для всебічного вивчення особливостей функціонального базису письма та читання у старших дошкільників та адаптовано їхній зміст (в тому числі, сформульовано інструкції до виконання та методичні вказівки). З метою подальшого використання цих завдань для нормалізації функціонального базису письма і читання у старших дошкільників ми розташували вправи у певній послідовності, урахуванням нарощування труднощів, що дає можливість дитині перейти від повільного до швидкого темпу виконання.

Проведення роз'яснювальних бесід з психолого-педагогічними працівниками дозволило змінити їхнє ставлення до проведення діагностико-розвивальної роботи щодо функціонального басису письма та читання у дітей, усі 100% педагогів погодилися з необхідністю використання у своїй роботі завдань для діагностики у старших дошкільників функціонального

базису письма та читання та розвитку у дітей передумов до опанування грамоти.

Застосування запропонованого нами комплексу розвивальних вправ дозволило виявити позитивну динаміку стану немовленнєвих функцій у старших дошкільників, які є основою розвитку у них навичок письма та читання. Зокрема, покращився стан сформованості суцесивних функцій (зменшилась кількість дітей з низьким рівнем – 20 % (у констатувальному дослідженні 40%), збільшилась кількість дітей із середнім рівнем – 60% (у констатувальному дослідженні 40%), достатній рівень виявили у 20% дітей). Покращився стан графо-моторних функцій у досліджуваних (середній рівень у 27% дітей, і у 33% дітей на рівні вище середнього, тобто у 60% дітей)

Запропоновані нами комплекси діагностико-розвивальних завдань можуть бути використані як логопедами, так і вихователями дошкільних груп, психологами дошкільних закладів та логопедами ЗОШ, психологами і вчителями початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акименко В.М. Развивающие технологии в логопедии. – Ростов н/Д: Феникс, 2011. – 109 с
2. Барищук Г.С. Прислухайтесь, як говорить ваша дитина. Альбом обстеження мовлення дітей : Посібник для логопеда. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 48 с.: іл.
3. Бартенєва Л.І. Передумови формування орфографічної навички у дітей дошкільного віку з НЗНМ // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 1. – К.: Актуальна освіта, 2004. – С. 13-26.
4. Бартенєва Л.І. Мовленнєва готовність семирічок з НЗНМ до засвоєння норм правопису Дефектологія. – 2000. – № 1. – С. 34-38.
5. Бартенєва Л.І. Підготовка дітей до оволодіння грамотним письмом // Дефектологія. – 2002. – №2. – С. 32.
6. Безруких М.М., Ефимова С.П. Упражнения для занятий с детьми, имеющими трудности при обучении письму. – М.: Аурис, 1991
7. Белякова Л.И. Методика развития речевого дыхания у дошкольников с нарушениями речи / Белякова Л.И., Гончарова Н.Н., Шишкова Т.Г. – М.: Книголюб, 2003. – 56 с.
8. Березіна О.М., Павловська Т.О. Мовні ігри та забави. – Тернопіль.: МП «Мальва-ОСО», 1999. –104 с.
9. Боровик І.Г. Артикуляційні вправи – корисні та цікаві. – Х: Видавництво «Ранок», 2010. – 64 с.
10. Богуш А.М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. Навчальний посібник. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2004. – 344 с.
11. Буденная Т.В. Логопедическая гимнастика. – СПб.: Детство-Пресс, 2001. – 64 с.
12. Волкова Г.А. Логопедическая ритмика. – М.: Просвещение, 1985. – 192 с.

13. Гайван Т.Я., С.В. Макарова. Логопедична робота з дітьми (із загальним недорозвиненням мовлення III рівня) (Комплекс матеріалів для логопедичних занять). – Х.: Веста: Видавництво „Ранок”, 2008. – 184 с.
14. Голубева Г.Г. Коррекция нарушений фонетической стороны речи у дошкольников. – СПб. : Союз, 2000. – 60 с.
15. Готуємось до школи. Альбом для занять з дітьми 5-7 років. – К.: Фенікс, 2000. – 24 с.
16. Глозман Ж. М. Нейропсихологическая диагностика в дошкольном возрасте / Глозман Ж. М., Потанина А. Ю., Соболева А. Е. – СПб.: Питер, 2008. – 80 с.
17. Гуадзе Т.В. Приемы работы с ребенком, страдающим дисграфией, на пропедевтическом этапе логопедической работы // Школьный логопед.– 2006. — № 2. – С. 25-32.
18. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 230 с.
19. Данілавичюте Е. Визначення рівня зорового сприймання дошкільників у зв'язку з підготовкою їх до опанування писемного мовлення // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип.2. – К.: Актуальна освіта, 2005. – С. 126 -131.
20. Диагностика нарушений речи у детей и организации логопедической работы в условиях дошкольного учреждения: Сб. методических рекомендаций. – СПб.: Детство-Пресс, 2001. – 239с
21. Журавльова А.Є., Федієнко В.В. Домашня логопедія. – Харків, Школа, 2006. – 112 с.
22. Загадки, скороговки, чистомовки від А до Я / упор. Кравчук В.Е. – Тернопіль: Мальва ОСО, 1997 р.– 125 с.
23. Игнатьева С.А., Блинков Ю.А. Логопедическая реабилитация детей с отклонениями в развитии: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 304с.

24. Иншакова О.Б. Развитие и кор. графо-моторных навыков у детей 5-7 л в ч.2. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 112 с.
25. Краузе Е.Н. Логопедический массаж и артикуляционная гимнастика: Практическое пособие. – СПб.: КОРОНА, 2004. – 80 с.
26. Колупаєва А.А. Формування у першокласників з мовленнєвими вадами уявлень про фонетичну і графічну системи рідної мови / дис. ...канд. пед. наук: 13.00.03. – К.. 1998. – 160 с.
27. Кондратенко Л.О. Весела грамота. – К: НПЦ Перспектива, 1995. – 144 с.
28. Коноваленко В.В. Дети с фонетико-фонематическим недоразвитием. – М.: Гуманит. центр ВЛАДОС, 1999. – 322 с.
29. Коноваленко В.В., Коноваленко С.В. Фронтальные логопедические занятия для детей с ОНР (1, 2 период). М.: Просвещение, 2004. – 439 с.
30. Корнев А.Н. Нарушения чтения и письма у детей. – СПб.: ИД «МиМ», 1997. – 286 с.
31. Кульчицька Н., Барищук Г. Вчимося говорити правильно. – Тернопіль.: Підручники і посібники, 2002. – 48 с.
32. Логоритмічні заняття в ДНЗ. 5-6 років / В.Л. Сухар. – Х.: Ранок, 2011. – 160 с.
33. Лурия А. Р. Письмо и речь: Нейролингвистические исследования: Учеб. пособие для студ. психол. фак. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 352 с.
34. Лопатина Л.В. Преодоление речевых нарушений у дошкольников (коррекция стертой дизартрии): учебное пособие. / Л.В. Лопатина, Н.В. Серебрякова – СПб.: Изд-во «СОЮЗ», 2000. – 192 с.
35. Макарова С. Щоб ротик був слухняний. Логопедичний практикум. – Тернопіль: підручники і посібники, 2010. – 160 с.
36. Малярчук А.Я. Розвиток усного та писемного мовлення молодших школярів . – К.: Літера ЛТД, 2008. – 336 с.

37. Мамайчук И.Л. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. – СПб.: Речь, 2003. – 400 с.
38. Мілевська О.П. Сутність поняття „логопедична гімнастика”: сучасний погляд // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Вип. X. – Кам’янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. – С. 179-188
39. Мілевська О.П. Логогімнастика: систематизація поняття // Наукова дискусія: питання педагогіки та психології. – Київ: ГО „Київська наукова організація педагогіки та психології”, 2017. – С. 37-41
40. Мілевська О.П. Логогімнастика: методичні рекомендації. – Кам’янець-Подільський : ПП „Медобори-2006”, 2019. – 52 с.
41. Пічугіна Т.В. Рання діагностика дітей з дислексією та дисграфією // Дефектологія. – № 1. – С. 6-12.
42. Поваляева М.С. Справочник логопеда. – Ростов-н/Д, Феникс, 2006. – 348 с.
43. Поваляева М.С. Профилактика и коррекция нарушений письменной речи. – Ростов-н/Д, Феникс, 2006. – 158 с.
44. Парамонова Л.Г. Предупреждение и устранение дисграфии у детей. – СПб.: Союз, 2001. – 240с.
45. Розвиток дрібної моторики рук / упор. О.В. Власова. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. –159 с.
46. Садовникова И.Н. Нарушения письменной речи и их преодоление у младших школьников: Учебное пособие / И.Н. Садовникова. – М.: «Гуманит.изд. центр Владос», 1997. – 256 с.
47. Савченко М.А. Обстеження дитини з вадами звуковимови // в кн.. Методика виправлення вад фонем у дітей. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – С.12–22.
48. Савченко О.Я. Навчання і виховання учнів 1-го класу. Метод. посіб. для вчителів / К.: Початкова школа, 2002. – 322 с

49. Смирнова И.А. Логопедический альбом для обследования способности к чтению и письму. – СПб.: Детство-Пресс, 2010. – 64с.
50. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. – М.: Академия, 2002. – 232 с.
51. Січовик І.А. Словограй. Ігри з буквами та словами: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 64 с.
52. Сиротюк А.Л. Коррекция обучения и развития школьников. – М.: ТЦ Сфера, 2002. – 80 с.
53. Сиротюк А.Л. Обучение детей с учётом психофизиологии: Практическое руководство для учителей и родителей. – ТЦ Сфера, 2001. – 128 с.
54. Соботович Е.Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. – К.: Актуальна освіта, 1998. – 127 с.
55. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод навчання писемного мовлення : читання “з першого погляду” (Повідомлення 1) // Дефектологія. – 2000. – № 4. – С.30 – 35
56. Тарасун В.В. Нейропсихологічні аспекти спеціальної дошкільної освіти // Дидактичні та соціально – психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. Наук. – метод. зб. – Вип. 4. – К.: Слово, 2002. – 389.
57. Тарасун В.В. Концепція державного стандарту освіти учнів з ПМР // Дефектологія . – 2000. – № 2. – С. 2 – 10
58. Тарасун В.В. Критерії оцінювання знань дошкільників : теоретичне підґрунтя, можливості, перспективи // Дефектологія . – 2002. – № 4. – С. 4 – 8
59. Тихомирова Л.Ф. Развитие познавательных способностей детей. – Екатеринбург: У-Фактория, 2003. – 240 с.
60. Трошин О.В., Жулина Е.В. Логопсихология. Учебное пособие. – М.: ТЦ Сфера, 2005. – 256 с

61. Федорович Л. О., Пищалка Я.О. Конспекти логоритмічних занять із дітьми дошкільного віку із ІНМ. – Запоріжжя.: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2011. – 267 с.
62. Фотекова Т.А., Ахутина Т.В. Диагностика речевых нарушений школьников с использованием нейропсихологических методов. – М.: Айрис-пресс, 2007. – 171с.
63. Фотекова Т.А. Тестовая методика диагностики устной речи младших школьников. – М.: АРКТИ, 2000. – 56 с.
64. Хватцев М.Е. Логопедия. – М.: Педагогика, 1959. – 476]
65. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. – Томск: Изд-во Томск, ун-та; М.: Изд-во «Барс», 1997. – 392
66. Цвынтарный В. Играем, слушаем, подражаем – звуки получаем.
67. Чередніченко Н.В., Горбачова Д.М. Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів із порушенням мовленнєвого розвитку в умовах корекційного навчання: Навчально-методичний посібник. – К.: ДІА, 2016. – 212 с.
68. Шевцова Е.Е. Артикуляционный массаж при заикании. – М.: В. Секачѳв, 2006. – 30 с.
69. Школьнік С.Я., Ланцюженко З.Д. 100 розвивальних логопедичних ігор та вправ. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2008. – 54 с.
70. Шохор-Троцкая М.К. Коррекция сложных речевых расстройств: Сборник упражнений. М.: – ТЦ Сфера, 2006. – 272
- Эльконин Д.Б., Давыдов В.В. Возрастные возможности усвоения знаний (младшие классы школы). – М.: Педагогика, 1998. – 104 с.